

ՄԱՍՈՒԼԻ ԱՆԿԱԽԱՑՄԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐԴԻՆ

1970-80-ական թթ. «լճացման» երևույթները արտահայտվեցին նաև մամուլում, որը դարձել էր անշուշտ, անհետաքրքիր, տենդենցիոզ: Խորհրդային հասարակությունը լուրջ ձևափոխումների էր ենթարկվում, բայց գաղափարական նախկին կարգախոսները պահպանվում էին: Այս ամենի հետևանքով մամուլում ձևապաշտության երևույթներ նկատվեցին: Առաջվա մեծ ոգևորությամբ էր շեփորվում հնգամյակների կատարման և գերակատարման, կոմունիզմի հաջող կառուցման, ազգային հարցի վերջնական լուծման մասին, անտեսելով այն, որ հասարակության համար իրական կյանքը վաղուց ի վեր չէր համապատասխանում նշված կարգախոսներին: Զնայած դրան, պետական հովանավորչության և մեծաքանակության շնորհիվ պաշտոնական մամուլը մեծ ներգործություն ուներ հասարակության վրա: 1985 թ. հրատարակվում էր 92 ամուն թերթ՝ ավելի քան 1 մլն. 560 հազ. տպաքանակով, գրեթե նույնքան ամսագիր և այլ պարբերականներ: Պարբերականների իրացումը հիմնականում տեղի էր ունենում պարտադրանքի նախորդ տարիներին մշակված համակարգի շնորհիվ՝ աշակերտական, ուսանողական, աշխատանքային կոլեկտիվների միջոցով: Այլընտրանքային մամուլ չկար:

1985 թ. ապրիլյան պլենումով սկսված «վերակառուցումը», որն ըստ էության կոսմետիկ բարեփոխումների համալիր ծրագիր էր, արմատական փոփոխություններ չառաջացրեց հայ մամուլում: Այդ շրջանում ընթերցողները նախընտրում էին կենտրոնական մամուլը, որտեղ հաճախ հրապարակվում էին խորհրդային կյանքի շատ աղետերը մերկացնող հոդվածներ: Բացի պաշտոնական մամուլից հայտնվեց նաև ինքնահրատը: 1988 թ. կեսերի տվյալներով Մոսկվայում, Լենինգրադում, Մերձբալթիկայում լույս էր տեսնում մոտ 64 ինքնահրատ պարբերական: Դրանցից էին "Хроника текущих

событий", "Гласность", "Экспресс-хроника", "Меркурий", "Община", "День за днем", "Благовест", "Референдум", "Российские ведомости", "Демократическая оппозиция" և այլն: Այսպիսով, խորհրդային ամբողջատիրության տարիներին հայտնվեցին ազատական-ժողովրդավարական, կրոնական, ազգայնական, փիլիսոփայական ուղղվածություն ունեցող տարբեր թողարկումներ, հանդեսներ, որոնք առաջարկում էին փոխել արժեքային համակարգը և ոչ թե հակադրվում խորհրդային իրականությանը:

Ինչ վերաբերվում է խորհրդահայ մամուլին, ապա մինչև 1988 թ. քննադատությունն ու ինքնաքննադատությունը մամուլում չէր անցնում «թույլատրելի սահմանը», բացակայում էր խորհրդային կարգերի քննադատությունը: Ընդդիմադիր մամուլի նկատմամբ սոցիալական պատվեր էր ձևավորվել, որը պաշտոնական մամուլը ի գործ էր բավարարել: Դրանով սկսեց զբաղվել «ինքնահրատը»: Մեր ինքնահրատի պատմությունը սկսվում է 1960-ական թթ., երբ խորհրդային պաշտոնական գաղափարախոսության մեջ ճեղք առաջացավ: Առաջին ինքնահրատ պարբերականները՝ ԱՄԿ-ի կողմից հրատարակված «Փարոս» թերթն էր (1967 թ.) 3000 տպաքանակով և Պ. Հայրիկյանի նախաձեռնությամբ հրատարակված «Երկունք»-ը (1969 թ.) 5000 տպաքանակով՝ «Անկախությունը որպես կենսական պահանջ» առաջնորդողով: Այլ դերակատարում ունեցան «վերակառուցման» պայմաններում լույս տեսնող ինքնահրատ պարբերականները: 1987 թ. Պ. Հայրիկյանի նախաձեռնությամբ լույս տեսան «Քաղաքական կալանավորների պաշտպանության հայկական կոմիտեի» երկլեզու «ՔՊՀԿ-ի տեղեկագիր»-ը (1987 թ. մայիս, խմբ. Արա Ստեփանյան), «Հրապարակայնություն» (խմբ. Մովսես Գորգիսյան) պարբերականները, որոնք սակայն հայ հասարակության լայն շրջանների համար անհայտ մնացին:

1987 թ. հոկտեմբերի 24-ին հրատարակված "Անկախություն" թերթի առանձնահատկությունն այն էր, որ դա առաջին քաղաքական-այլընտրանքային, կայուն պարբերականությամբ և բացահայտորեն հրատարակվող շաբաթաթերթն էր: Թերթի առաջին համարը (հիմնադիր խմբ. Պ.Հայրիկյան) նվիրված էր ԱԽ-ի հիմնադրման

նպատակներին: «Մենք և մեր պայքարը» առաջնորդողում առաջարկվում էր համախմբել հայ ժողովրդի մտավոր և հոգևոր ուժերը հայկական հարցի լուծման և, որպես առաջին քայլ, անկախության վերականգնման համար: «Ազգն ինքն է իր ճակատագրի տնօրենը, և ամեն մի միջամտություն ապօրինի է ու հակամարդկային, եթե դրա օգտին չի արտահայտվում ազգի մեծամասնությունը ՀԱՄԱԺՈՂՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՐՑՄԱՆ՝ «ռեֆերենդումի» միջոցով», - ազդարարում էր թերթը: Երկրորդ համարի «Ազգային ինքնորոշման իրավունքը և հայկական հարցը» հոդվածով հաստատվում էր հանրաքվե անցկացնելու իրավունքը, հիշեցվում էր, որ ինքնորոշման սկիզբը դրվում է հոգևոր անկախությամբ: Այդ համարում էր հրապարակված նաև ԱԻՄ-ի դիմումը ՄԱԿ-ի քարտուղարին, Մ. Գորբաչովին, ԽՍՀՄ և ՀԽՍՀ ԳԽ նախագահություններին, որով բացահայտվում էր ԱԻՄ-ի ստեղծման նպատակը:

Թերթի առաջին համարների կարգախոսն էր՝ «Ով հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկությունը քո հավաքական ուժի մեջ է»: Նշվում էր նաև գլխավոր նպատակը՝ ազգային պետության վերականգնումը և առաջնային խնդիրը՝ Հայաստանի անկախացումը հանրաքվեի ճանապարհով: Դրանից հետո, կախված պահի կարևորագույն հիմնախնդիրներից, կարգախոսները փոխվում էին:

1988 թ. արցախյան շարժումը ազգային ինքնագիտակցության աննախադեպ աճ առաջացրեց, որը հետագայում հեղաբեկում մտցրեց մամուլում: Առաջին օրերին մամուլը տեղեկություններ չէր հայտնում ԼՂԻՄ-ի ժողովրդական պատգամավորների մարզային խորհրդի որոշման, Ստեփանակերտի, Աբովյանի, Երևանի հանրահավաքների վերաբերյալ: Չհրատարակվեցին տեղեկություններ շարժման պատճառների, ակունքների, հիմնախնդրի լուծման հնարավոր ուղիների վերաբերյալ: Այդ մասին ճշմարիտ տեղեկություններ էր տալիս «Անկախություն»-ը: Ժամանագրական ճշտությամբ հաղորդվում էին տեղեկություններ Ազատության հրապարակից, որը դեռևս չէր դարձել Անկախության հրապարակ: Անկախության կոչերը ոչ միայն դեռ չէին ընդունվում ժողովրդի կողմից, այլև երբեմն զայրույթ ու տարակուսանք էին առաջացնում: «Անկախություն» թերթը

համբերատար շարունակում էր հնչեցնել՝ «Հայկական հարցի լուծման առաջին քայլը ԽՍՀՄ-ից անջատվելն է» (1988 թ. հունվարի 3, 1/11) և բարձրաձայնում:

- Ղարաբաղի հարցի լուծումը պահանջել Մոսկվայից,
- Սումգայիթի կազմակերպիչը կենտրոնն է, զուգահեռներ անցկացնելով XX դարասկզբի դեպքերի հետ:

«Անկախության» փորձը ոգևորիչ էր: 1988 թ. արդեն լույս էին տեսնում 10-ից ավելի ամուն ինքնահրատ պարբերականներ՝ «Ինքնորոշում» և «Հայրենիք» (ԱԻՄ), «Մաշտոց» («Մաշտոց» միավորման թերթը), «Տեղեկագիր» («Ղարաբաղ» կոմիտեի և ՀՀԸ-ի), «Ցեղակրոն» (Հայաստանի ցեղապաշտական կուսակցության պաշտոնաթերթ), «Ազատ Հայք»¹ («Ազգային միասնության ուխտ» կազմակերպության պաշտոնաթերթ) և այլ պարբերականներ:

Ինքնահրատ մամուլը մեքենագրվում և բազմացվում էր պատճենահանման եղանակով, առանց տպարանային ձևավորման ու պատկերազարդումների, հաճախ՝ անորակ թղթի վրա: «Ինքնահրատի» ժուռնալիստական մակարդակը հաճախ զիջում էր, սակայն այն իսկական ընդդիմադիր մամուլ էր: Այդ մամուլում սուր քննադատության էր ենթարկվում խորհրդային ներկան և իդեալականացվում պատմական անցյալը, ներկայացվում էին Հայաստանի զարգացման հեռանկարները, նախանշվում ապագան:

Խորհրդահայ թերթերում ցույցերի մասին առաջին հաղորդումը հայտնվեց միայն 1988 թ. փետրվարի 22-ին: Դա ՀԿԿ ԿԿ առաջին քարտուղար Կ.Դեմիրճյանի ելույթն էր: 1988 թ. փետրվարին սումգայիթյան ողբերգության օրերին և դրանից հետո մամուլը չտվեց դեպքերի քաղաքական գնահատականը, ներկայացնելով դրանք որպես «խուլիգանական էլեմենտների կողմից թույլ տրված անկարգություններ»²: Օբյեկտիվ տեղեկատվությունը ստանում էինք «Անկա-

¹ 1990 թ. հունվար-մարտ այն հրատարակվել է իբրև ՀՀԿ Երևանի կոմիտեի պաշտոնաթերթ, բայց ապահովության համար դա չի նշվել, խմբ. Ռ. Համբարձումյան (Ն. Հայրապետյան, Մատենագիտություն նորանուն հայկական պարբերական մամուլի (1987-1996 թթ.), Ե., 1989, էջ 46):

² Միայն 1988 թ. մայիսի 14-ին կենտրոնական "Известия" թերթը խոստովանեց, որ մարդկանց սպանել են հայ լինելու համար:

խություն» թերթից: Միայն 1988 թ. մարտից որոշ հանրապետական թերթեր (օրինակ՝ «Երեկոյան Երևան»-ը) սկսեցին ներկայացնել պատմական ակնարկներ և լուսաբանել արցախյան հիմնախնդրի ներկա փուլը: Ցուցարարների առաջին լուսանկարը թերթերում հայտնվեց միայն նոյեմբերին:

Հանրապետական մամուլի հրապարակայնության բարձրացմանը նպաստեց կենտրոնական մամուլում ծավալված հակահայկական հիստերիան: «Պրավդա» թերթում լույս տեսած «Հույզեր և բանականություն: Լեռնային Ղարաբաղի և նրա հարցի շուրջ տեղի ունեցող իրադարձությունների մասին»³ հոդվածը ըստ էության արտահայտում էր Մոսկվայի պաշտոնական վերաբերմունքը դարաքաղյան շարժման նկատմամբ: Այդ հրապարակումից հետո էր, որ հանրապետական մամուլը զաղափարապես սկսեց տարանջատվել կենտրոնականից: Այս շրջանում, գրեթե մինչև դեկտեմբեր, հանրապետական մամուլը աստիճանաբար դարձավ ավելի օբյեկտիվ, հետաքրքիր, ժողովրդավարական: Իրադարձությունները զարգանում էին սրընթաց արագությամբ: 1988 թ. մայիսի 28-ին առաջին անգամ Ազատության հրապարակում բարձրացվեց եռագույնը, բայց ոչ թե որպես անկախության խորհրդանիշ, այլ՝ ազգային: Պատահական չէ, որ այն ծածանվում էր դեռևս Խորհրդային Հայաստանի դրոշի կողքին: Մեր պատմական անցյալը հոգեբանական մի հզոր պատմեշ էր կառուցել մեր և անկախության միջև: «Անկախություն» թերթն էր, որ համբերատար քանդում էր այդ պատմեշը, կոչ էր անում ազատվել մտքի ստրկությունից և «զլուխ չպահել», մխիթարվելով, որ պատմության ընթացքում հարցը կլուծվի, այլ պայքարել դրա համար: Անկախությունն է ազգի գոյապահպանման միակ երաշխիքը, հորդորվում էր թերթի էջերից: Հանրահավաքի մասնակիցները առաջին անգամ անկախություն վանկարկեցին սեպտեմբերի 9-ին, սակայն անհրաժեշտ էր տառապալից պայքարի ևս 3 տարի, որպեսզի այն ընդունվեր ժողովրդի մեծագույն մասի կողմից:

³ "Правда", 1988 г., 21 марта.

Հայաստանում և խորհրդահայ մամուլում տիրող իրավիճակը լուրջ անհանգստություն էր առաջացրել Կենտրոնում: Պատահական չէ, որ հուլիսին հայրենիքից վտարվել էր Պ.Հայրիկյանը, երկրաշարժից հետո ձերբակալվել էին «Ղարաբաղ» կոմիտեի անդամները:

1988 թ. դեկտեմբերի 28-ին մամուլում հրապարակվեց «Հանրապետական մասսայական ինֆորմացիայի և պրոպագանդայի միջոցներով ազգամիջյան հարաբերությունների հարցերի լուսաբանման գործում եղած լուրջ թերությունների մասին» ՀԿԿ ԿԿ որոշումը⁴: Մամուլի համարձակության աճը գնահատվեց որպես գաղափարաքաղաքական մակարդակի ու բովանդակության հանդեպ պահանջկոտության բացակայության արդյունք: Ըստ այդ որոշման՝ մամուլի ամբողջ աշխատանքի հիմքում պետք է դրվեին ԽՍՀՄ ԿԿ 1988 թ. նոյեմբերյան պլենումի, ԽՍՀՄ ԳԽ-ի արտահերթ՝ 12-րդ նստաշրջանի և 1988 թ. դեկտեմբերի 1-ի «Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի և դրան առնչվող իրադրության վերաբերյալ մի խումբ դեպուտատների հարցապնդման առթիվ» որոշումները: ՁԼՄ-ներին կոչ արվեց սուր քննադատության ենթարկել «Ղարաբաղ» կոմիտեի վնասակար գործունեությունը, ցույց տալ դրա «վտանգավոր, արկածախնդրական բնույթը»: Սակայն հասարակական մտածողության մեջ արդեն բեկում էր առաջացել՝ «հնազանդ» մամուլը չէր բավարարում նրա պահանջներին: Սկսեցին հրատարակվել նյութեր 1930-1940-ական թթ. բռնարարքների մասին, «վերակառուցման» շրջանը հակադրվում էր ստալինյան բռնապետության շրջանին: Մի կողմից դա, կարծես թե, չէր հակասում Կենտկոմի որոշմանը՝ չհրատարակել «ազգայնական» բնույթի նյութեր, սակայն մյուս կողմից այն հանգեցնում էր հիասթափության խորհրդային կարգերից, առաջացնում անորոշ փոփոխությունների ցանկություն, անորոշ՝ հասարակության մեծ մասի, բայց ոչ անկախության առաջամարտիկների համար: Հրապարակվեցին առաջին զգուշավոր հոդվածները հայ ժողովրդի պատմական անցյալի վերաբերյալ, որոնք բավականին գաղափարականացված էին: Ճիշտ է, մամուլը սկսեց անդրադառնալ նախկինում արգելված թեմաներին՝ փորձելով դրանք տեղավորել կոմու-

⁴ «Սովետական Հայաստան», 1988 թ., դեկտեմբերի 28:

նիստական գաղափարախոսության սահմաններում: Օրինակ, զորավար Անդրանիկի մասին հողվածում⁵ պատմվում էր նրա սխրագործությունների մասին, բայց նաև հատուկ ընգծվում, որ նա վերջում խզեց իր կապերը դաշնակցականների հետ և այլն: Որքան շարժումը ծավալվում էր, այնքան հողվածները ավելի համարձակ և օբյեկտիվ էին դառնում: Մամուլում հայտնվեցին հողվածներ Սփյուռքում գործող կուսակցությունների մասին: Ավելի բազմազանվեց մամուլի կառուցվածքը: Առաջացան մշակութային, հասարակական կազմակերպությունների ու շարժումների, հոգևոր-կրոնական, բուհական-ուսանողական, երգիծական և այլ պարբերականներ:

Խորհրդահայ մամուլում բուռն բանավեճ ծավալվեց Հայաստանի ապագայի վերաբերյալ: Կարծես նշմարվում էր երկու ուղղություն. զգուշավոր, որն ընդունելով հանդերձ, որ ԽՍՀՄ ղեկավարության քաղաքականությունը հակահայկական է, բայց հայերը այլընտրանք չունեն բացի ԽՍՀՄ-ից (այս տեսակետը մասնավորապես արտահայտվեց Առս Սարգսյանի «Խառը ժամանակների խառը մտքեր» հողվածում⁶) և «անկախական», որտեղ նշվում էր, որ ԽՍՀՄ-ը փլուզվում է և Հայաստանի խնդիրը դրա փլատակների տակ չմնալն է (Վազգեն Մանուկյան «Գնացքից թռչելու ժամանակն է» հողվածաշարը⁷):

1989 թ. մայիս-հունիս ամիսներին, հատկապես ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամավորների համագումարի օրերին և հետո հանրապետական մամուլը ուղղակի հեղեղվեց ազգային անցյալի մասին պատմական նյութերով՝ ֆիդայական շարժում, Հայկական հարց, 1918-1920 թթ. Հայաստանի Հանրապետություն:

1989 թ. կեսերից մամուլում հայտնվեցին ՀՀԸ-ին ընդդիմադիր առաջին հողվածները (օրինակ՝ Ազատ Եղիազարյանի «Քաղաքականության մասին»⁸, Լենդրուշ Խուրշուդյանի «Հայոց համազգային

⁵ «Սովետական Հայաստան», 1988 թ., նոյեմբերի 20:

⁶ «Սովետական Հայաստան», 1989 թ., մայիսի 11:

⁷ «Հայք», 1989 թ., մայիս:

⁸ «Խորհրդային Հայաստան», 1989 թ., դեկտեմբերի 19, (1989 թ. ապրիլին «Սովետական Հայաստան»-ը վերանվանվեց «Խորհրդային Հայաստան»):

շարժում կազմակերպությունը և Հայկական հարցը»⁹): 1989 թ. նոյեմբերի 2-ին ՀՀ առաջին համագումարի առիթով լույս տեսավ «Հայք» թերթի առաջին համարը, որը 1990 թ. հունվարից սկսեց լույս տեսնել կանոնավոր պարբերականությամբ և մեծ տպաքանակով: 1990 թ., երբ խորհրդային բանակը օժանդակում էր ադրբեջանական բանակին, մամուլում հայտնվեցին նաև հակառուսական հոդվածներ: Սակայն միայն այդ թեմաներով չէր սահմանափակվում մամուլը: Արժարծվուն էին նաև աղետի գոտու վերականգնման, բարեփոխումների հետ կապված հիմնախնդիրներ, քննարկվում էր Պարենային ծրագրի իրագործման ձախողումը և այլն: 1989 թ. դեֆիցիտը ավելի խորացավ, 1990 թ. քարտային ռեժիմ մտցվեց, և Հայաստանի մամուլում հայտնվեցին դրա պատճառները քննարկող վերլուծականներ:

Շրջափակման հետևանքով ժանր կացություն ստեղծվեց թղթի հարցում: Դրա հետ մեկտեղ շարունակվեց նոր պարբերականների առաջացումը: Այդ շրջանում էր նաև, որ առաջանում էին ապագա կուսակցությունների սաղմերը և բացի ԱԻՍ-ի և ՀՀ վերը նշված և մի քանի ուրիշ պարբերականներից ստեղծվում էին այլ կազմակերպությունների պարբերականներ, որոնք 1991 թ. հետո համալրեցին կուսակցական մամուլի շարքերը: Դրանցից էին՝ «Իրավունք»-ը («Սահմանադրական իրավունք» միության, հետագայում ՍԻՍ կուսակցության պաշտոնաթերթ), «Հնչակ Հայաստանի» (ՍԴՀԿ պաշտոնաթերթ), «Ազգ»¹⁰ (1-2-րդ համարները որպես ՌԱԿ-ի պաշտոնաթերթ, հետո կուսակցության անվանումը գրանցող մարմնի պահանջով հանվեց), «Ազդարար» (ՀԴԿ-ի պաշտոնաթերթ) և այլն:

1990 թ. «Անկախության հռչակագրի» ընդունումից հետո հիմնադրվեց «Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթը (հիմնադիր՝ ՀՀ ԳԽ, խմբ.՝ Այդին Մորիկյան), որի տպաքանակը այն ժամանակ հասնում էր 15 հազարի:

⁹ «Խորհրդային Հայաստան», 1990 թ., մայիսի:

¹⁰ Առաջին օրաթերթն է, որ շարվել և ձևավորվել է համակարգչային եղանակով, մեծ ժողովրդավարություն էր վայելում բազմակարծիքության, լայն տեղեկատվության շնորհիվ:

1990 թ. ԽՍՀՄ ԳԽ ընդունեց որոշում գրաքննության վերացման մասին և «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» օրենքը: Օրինականացվեցին մի շարք պարբերականներ:

ԽՍՀՄ-ի փլուզումով ավարտվեց նաև խորհրդային մամուլի պատմությունը, և հայ պարբերական մամուլի պատմության մեջ նոր փուլ սկսվեց:

Արդեն 1991 թ. հոկտեմբերի 8-ին ընդունվեց ՀՀ օրենքը «Մամուլի և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցների մասին»: Մամուլի դերը հասարակության մեջ փոխվեց, այն ձեռք էր բերում նոր գործառույթ և նոր որակներ: Սկսվեց պարբերականների սրընթաց աճ: 1991-1992 թթ. Հայաստանում հրատարակվեցին 41 նոր ամսական թերթեր և 55 ամսական ամսագրեր: Պահպանվել էին նաև խորհրդային տարիներին լույս տեսնող պարբերականները, որոնց մեծ մասը փոխեց իր ուղղվածությունն ու անվանումը: Ժողովրդավարացման գործընթացները, բազմակուսակցականությունը, ձևավորվող շուկայական հարաբերությունները ներգործում էին ոչ միայն մամուլի կառուցվածքի, այլև բովանդակության վրա, փոփոխվում էին մամուլի ոճն ու լեզուն: Հասարակական-քաղաքական («Իրավունք և օրենսդրություն», «Մտավորական Հայաստան», «Առավոտ») և կուսակցական մեծաթիվ պարբերականների (ՀՅԴ-ի «Երկիր», «Ուսանող», ՀՀԿ-ի «Հանրապետական», ՀԴԿ-ի «Ազդարար», ՀԿԿ-ի «Հայաստանի կոմունիստ» պաշտոնաթերթերը, ՌԱ(ԼՂ)Կ-ի «Հայացք») կողքին հայտնվեցին ուսանողական-երիտասարդական, մանկապատանեկան, կանանց, գրական-մշակութային, երգիծական, առևտրային, տեղեկատվական-գովազդային, գործարար շրջանների, արհմիութենական, հոգևոր-եկեղեցական, գիտական և գիտահամրամատչելի ու այլ նոր պարբերականներ: Մեծ թափ ստացավ տեղական մամուլի զարգացումը: Մարզերում սկսեց լույս տեսնել կուսակցությունների մասնաճյուղային մամուլը: ԱԻՄ-ը Մասիսում հրատարակում էր «15 օր», Թալինում՝ «ՀեՎԶ», Սիսիանում՝ «Ձայն բազմաց», ՀՀԸ-ն Ապարանում հրատարակում էր «Հայացք պաշտոնաթերթը», Իջևանում՝ «Ձայն»-ը, ՀԿԿ-ն Հրազդանում՝ «Կոմունիստ»-ը և այլն: Անկախ հան-

րապետության մամուլը սկսեց իր հաղթարշավը, որի սկիզբը դրեց ԱԻՄ-ի «Անկախություն» պաշտոնաթերթը:

Այսպիսով, թերթի կարևոր դերը արտահայտվեց հետևյալում.

1. այն բացառիկ դեր խաղաց հայ հասարակական գիտակցության մեջ՝ անկախության գաղափարի արմատավորման գործում
2. մեծ դեր խաղաց ժողովրդավարական արժեքների տարածման գործում
3. կարևոր սկզբնաղբյուր է Հայաստանի և Սփյուռքի այդ շրջանի պատմության ուսումնասիրության համար
4. կարևոր սկզբնաղբյուր է ԱԻՄ-ի պատմության ուսումնասիրության համար
5. ունեցավ միջազգային մշակութային սոցիալիստական ճամբարի երկրների անկախական շարժումների համար: Ուկրաինայից և Վրաստանից հատուկ գալիս էին այդ փորձն ուսումնասիրելու համար

Թերթը ոչ միայն հրապարակային ինքնորոշման շարժում սկսեց, այլև նախանշեց այն ուղին, որով պետք է վերականգնվեր պետականությունը: Այդ առումով «Անկախությունը» բացառիկ դեր ունեցավ ժամանակակից հայ մամուլի պատմության մեջ:

ЛИЛИТ ЗАКАРЯН
ИИ. НАН. РА

ПРЕССА НА ПУТИ К НЕЗАВИСИМОСТИ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена 20-ти летию газеты "Анкахутюн" ("Свобода"). В ней представлена роль газеты в изменении общественного мнения, распространению таких демократических ценностей, как самоопределение и независимость нации, проведение референдума, свободных выборов и т.д. В статье представлены изменения в прессе на фоне арцахского движения и трансформаций в советском обществе.